

Методи оцінки платоспроможності підприємств

У статті запропоновано методи оцінки платоспроможності підприємств, обґрунтовано сутність понять «платоспроможність», «ліквідність», наведено систему показників оцінки платоспроможності підприємства.

In the article the methods of estimation of solvency of enterprises are offered, essence of notions is «solvency», «liquidity» is given, and system of indexes of estimation of solvency of enterprise is established.

Ключові слова: *платоспроможність, ліквідність, ділова активність, рентабельність*

Вступ. Актуальність управління платоспроможністю підприємства на сучасному етапі розвитку економіки обумовлено необхідністю акумуляції значних обсягів грошових ресурсів для забезпечення нормального функціонування виробництва в умовах посилених інфляційних процесів, кризи платежів, нестабільності банківської системи, банкрутства ряду підприємств, масового безробіття, обмежень об'ємів виробничо-господарської діяльності всіх секторів економіки України. При цьому підприємствам важливо не тільки забезпечити стійке поточне фінансове положення, але й створити умови для розширеного відтворення.

Питання підвищення ефективності використання коштів на вітчизняних підприємствах, а також мобілізація різних джерел фінансування, з метою забезпечення ліквідності, платоспроможності, ділової активності і рентабельності діяльності, вимагають свого невідкладного вирішення. Вагомий внесок у розвиток питань управління платоспроможністю підприємства внесли такі відомі вчені-економісти, як: І. Бланк, П. Буніч, Р. Золотарьов, Дж. Кейнс, В. Ніколайчук, Е. Стоянова, Л. Сорокіна, М. Чумаченко, В. Шокун та ін. Проте, не дивлячись на значні результати наукових досліджень у сфері управління платоспроможністю підприємств, вимагає вдосконалення понятійний апарат, не визначені умови забезпечення платоспроможності, відсутній ефективний механізм управління платоспроможністю, зокрема вимагають наукового

підходу його аналітична складова і формалізація процесів забезпечення платіжної дисципліни.

Метою статті є удосконалення існуючих підходів щодо оцінки платоспроможності підприємств, що дозволять удосконалити рух грошових коштів на підприємстві, покращити його взаємовідносини з контрагентами та поліпшити платіжну дисципліну.

Постановка завдання. Здатність підприємства виконувати свої поточні і довгострокові зобов'язання у встановлені терміни і в повному об'ємі зумовлює його подальший розвиток в умовах дії конкуренції. Інакше підприємство може просто припинити свою діяльність. Безперервність діяльності суб'єкта господарювання припускає адекватне виконання ним певних зобов'язань. Це вказує на залежність функціонування підприємства від його платоспроможності, тобто своєчасного і повного погашення своїх зобов'язань: суб'єкти господарювання найчастіше припиняють свою діяльність через брак грошових коштів, тобто при недостатньому рівні платоспроможності, ніж при недостатній рентабельності.

Тому найважливішою якісною характеристикою фінансового положення підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища і невизначеності є платоспроможність.

Результати. Сутність поняття “платоспроможність” досліджується вченими впродовж декількох сторіч. Первинне значення даної категорії стосувалося фізичної особи як головного платника податків, при цьому враховувався його майновий стан і джерела сплати податків. Тягар оподаткування розподілявся відповідно до платоспроможності платника – за розміром доходу, об'ємом споживання і вартістю майна. Відомий вчений І. Озеров ще на початку ХХ сторіччя відзначав, що одним з наукових принципів оподаткування є правило, згідно якому платники повинні сплачувати податки відповідно своїй платоспроможності.

З часом трактування цього поняття стало означати не тільки здатність платити податки, а ще й погашати виникаючі зобов'язання. Крім того, з розвитком економічних відносин і збільшенням числа господарюючих суб'єктів відбувся перехід до розгляду платоспроможності на рівні підприємства.

З розвитком ринкових відносин знайшли широкі застосування нові форми і методи господарювання, засновані на принципах комерційного розрахунку. В зв'язку з цим підприємства були змушені приділяти більшу увагу

платоспроможності. Проте, не дивлячись на такий тривалий період вивчення суті платоспроможності, однозначне її тлумачення в роботах вчених-економістів відсутнє.

Ряд вчених-економістів ототожнюють поняття «платоспроможність» і «ліквідність», що не зовсім об'єктивне. Як наголошується в роботах М. Чумаченка, «це можливість підприємства перетворювати свої активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів». З цього визначення стає зрозуміло, що під ліквідністю підприємства слід розуміти не здатність підприємства своєчасно розраховуватися по своїх зобов'язанням, а лише можливість перетворювати свої активи на гроші з метою виконання платежів.

Етимологічно ліквідність походить від латинського (*liquidus*), що означає «рідкий, текучий» і його застосування для характеристики економічних процесів підкреслює здатність активів змінювати свою форму, перетворюючись в гроші (легко реалізовуваний, перетворюваний на готівку).

Такі властивості активів встановлені в основу їх міжнародної класифікації:

абсолютно ліквідні активи (грошові кошти і їх еквіваленти), оскільки вони завжди готові до здійснення платежів;

добре ліквідні активи (короткострокові фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість);

якнайменше ліквідні активи (запаси: виробничі і готової продукції);

важко ліквідні активи (необоротні, довгострокові активи), для їх реалізації через їх високу вартість необхідний пошук специфічного покупця).

Проте, в даній класифікації є певна умовність: завжди за відвантажену продукцію, роботи, послуги (дебіторська заборгованість) можна чекати швидшого надходження грошових коштів, ніж по запасах. На це впливає вид продукції і запасів, умови договору, платоспроможність покупця, економічна ситуація і інші чинники. Але логіка даної класифікації така: «дебітори» знаходяться ближче до отримання грошей, ніж «запаси». Це пов'язано з тим, що утворенню дебіторської заборгованості передували пошук покупця, укладення договору з ним, визначення умов оплати і ін., тоді як по «запасах» цього не було.

Вивчення суті категорії «платоспроможність підприємства» показало, що істотний вплив на її величину надає вибір джерел фінансування майна підприємства, ефективність використання оборотних коштів, а також

збалансованість грошових потоків підприємства. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне систему показників оцінки платоспроможності підприємства розглядати за трирівневим принципом (рис.1).

До показників структури джерел фінансування майна підприємства відповідно до приведених вище офіційно діючих в Україні методик аналізу відносяться наступні показники: коефіцієнт фінансової автономії (фінансової незалежності), коефіцієнт фінансування, коефіцієнт фінансової стабільності (фінансової стійкості).

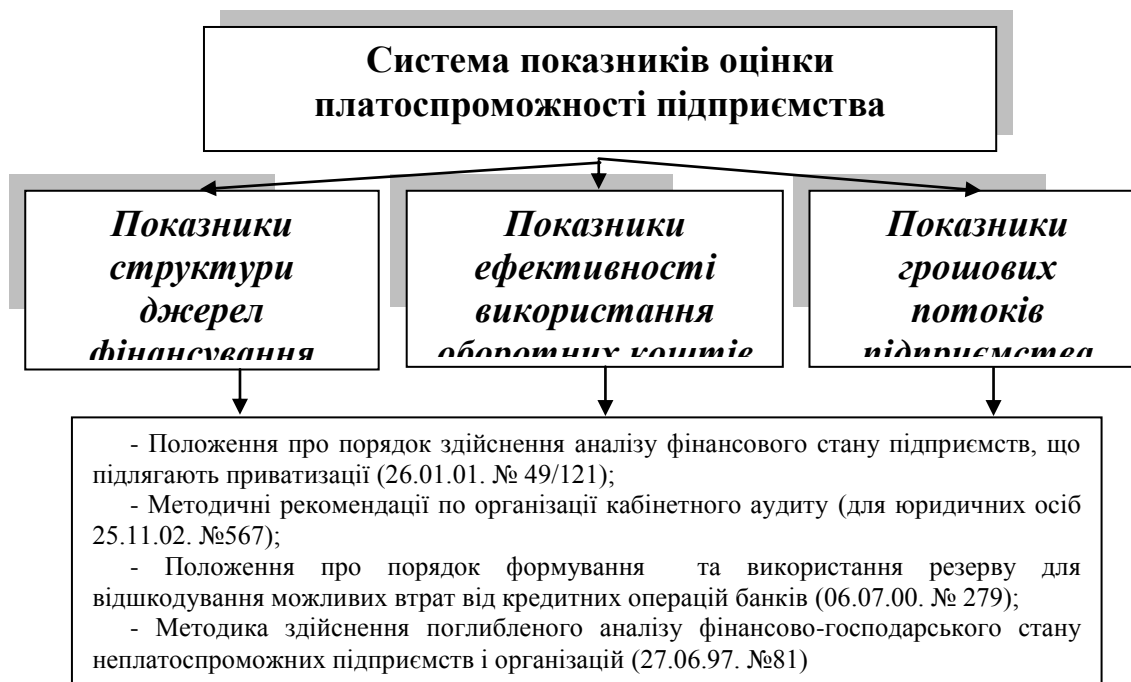

Рис.1. Напрямки оцінки платоспроможності підприємства

Вважаємо за необхідне доповнити даний перелік показників наступними коефіцієнтами. Коефіцієнт самофінансування розвитку підприємства:

$$K_{CF} = \frac{CFR}{\Delta A},$$

де K_{CF} – коефіцієнт самофінансування майбутнього розвитку підприємства;

CFR – запланований об'єм формування власних фінансових ресурсів;

$\Delta A = P_{CFR}$ – запланований приріст активів підприємства;

P_{CFR} – запланований об'єм витрачання власних фінансових ресурсів підприємства на меті споживання.

Середній термін використання запозичених ресурсів, що є середнім розрахунковим періодом, протягом якого вони знаходяться у використанні на підприємстві:

$$CC_3 = \frac{СП_3}{2} + ЛП + \frac{ПП}{2},$$

де CC_3 - середній термін використання запозичених коштів; $СП_3$ - термін корисного використання запозичених коштів; ЛП - пільговий період; ПП - термін погашення.

«Грант-елемент», що дозволяє порівнювати вартість залучення фінансового кредиту на умовах окремих банків з середніми умовами на фінансовому ринку (відповідно на ринку грошей або ринку капіталу) залежно від тривалості кредитного періоду:

$$ГЕ = 100 - \sum_{t=1}^n \frac{ПР + ОД}{БК(1+i)} \times 100,$$

де ГЕ - показник грант-елементу; ПР - сума сплачуваного відсотка в конкретному інтервалі (n) кредитного періоду; ОД - сума основного боргу, що амортизується, в конкретному інтервалі (n) кредитного періоду; БК – загальна сума банківського кредиту, що повертається підприємством;

i - середня ставка відсотку за кредит, що склалася на фінансовому ринку по аналогічних кредитних інструментах, виражена десятковим дробом;

n - конкретний інтервал кредитного періоду, по якому здійснюється платіж засобів комерційному банку;

t - загальна тривалість кредитного періоду, виражена кількістю інтервалів

До показників ефективності використання оборотних коштів підприємства відносяться такі показники як: коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт платоспроможності, робочий капітал (чисті оборотні активи). Також до даної групи показників відносяться коефіцієнти забезпеченості підприємства власними оборотними коштами, оборотності активів, дебіторської заборгованості, виробничих запасів, середній термін погашення дебіторської заборгованості, коефіцієнт рентабельності активів.

Вважаємо за доцільне в рамках даної групи розглядати також: питому вагу оборотних активів в загальній вартості майна підприємства, високі темпи зростання якого свідчатимуть про прискорення оборотності активів і отримання додаткового доходу з кожним новим оборотом оборотних коштів, структуру оборотних активів з виділенням частки матеріальних оборотних коштів, дебіторської заборгованості і грошових коштів та їх еквівалентів.

Особливий вплив на платоспроможність підприємства надає стан його

платіжної дисципліни. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне особливу увагу при формуванні системи показників оцінки платоспроможності підприємства приділяти аналізу дебіторської заборгованості (вивчення її якості, тобто по термінах утворення з виділенням в особливу категорію сумнівної і простроченої заборгованості; структури, тобто по основних групах дебіторів, а також її зіставлення з виручкою від реалізації, що дозволить визначити, яку частину виручки від реалізації підприємство одержує у вигляді відстрочення платежу).

Оскільки платіжна дисципліна характеризується не тільки дебіторською, але й кредиторською заборгованістю підприємства, необхідно також вивчити її структуру, якість і рівень співвідношення з собівартістю продукції.

Найважливіше значення в системі показників оцінки платоспроможності підприємства відводиться показникам аналізу грошових потоків, оскільки вони точніше і об'єктивно характеризують його фінансовий стан. Основними об'єктами аналізу виступають чистий грошовий потік від інвестиційної, фінансової і операційної діяльності, а також сукупний грошовий потік. З позиції фінансової стійкості необхідно, щоб чистий грошовий потік по операційній діяльності і сукупний потік завжди були позитивними. Чистий грошовий потік по інвестиційній діяльності не можна трактувати однаково, оскільки негативна його величина може свідчити про здійсненні інвестиційні проекти, а позитивна – про повернення інвестованого капіталу. Чистий грошовий потік від фінансової діяльності відображає отримання або погашення банківських кредитів або залучення інших позикових джерел фінансування на умовах платності і поворотності.

Чистий грошовий потік підприємства розглядається як різниця між позитивним грошовим потоком підприємства і його негативним грошовим потоком:

$$F_t = F_t^+ - F_t^- ,$$

де F_t – чистий грошовий потік підприємства за період t ; F_t^+ – сума позитивного грошового потоку по всіх видах діяльності підприємства; F_t^- – сума негативного грошового потоку.

Таким чином, необхідною умовою забезпечення платоспроможності в майбутньому періоді є виконання умови: $F_t \geq 0$

Тобто платоспроможність підприємства буде забезпечена за умови, що об'єм позитивного грошового потоку по всіх видах господарської діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) в певному періоді більше або рівний планованому об'єму негативного грошового потоку.

Відповідно до міжнародних стандартів обліку і практики, що склалася, використовуються два основні методи розрахунку чистого грошового потоку – непрямі і прямі. Ці методи розрізняються між собою повнотою представлення даних про грошові потоки, початковою інформацією для розробки звітності і іншими параметрами.

Непрямий метод направлений на отримання даних, що характеризують чистий грошовий потік в звітному періоді. Джерелом інформації для розробки звітності про рух грошових коштів цим методом є звітний баланс і звіт про фінансові результати і їх використання. Розрахунок чистого грошового потоку підприємства непрямим методом здійснюється за окремими видами господарської діяльності і за комплексом в цілому.

За операційною діяльністю базовим елементом розрахунку чистого грошового потоку непрямим методом виступає чистий прибуток, одержаний підприємством в звітному періоді. Шляхом внесення відповідних коректив чистий прибуток перетвориться потім в показник чистого грошового потоку. Чистий грошовий потік за операційною діяльністю розраховується за формулою:

$$F_t^o = P_t + A_t - \Delta D_t - \Delta W_t + \Delta K_t + \Delta R_t,$$

де F_t^o - чистий грошовий потік по операційній діяльності за період t ; P_t – сума чистого прибутку підприємства; A_t – сума амортизаційних відрахувань на основні засоби і нематеріальні активи; ΔD_t – приріст (зниження) суми дебіторської заборгованості; ΔW_t – приріст (зниження) суми запасів товарно-матеріальних цінностей, що входять до складу оборотних активів; ΔK_t – приріст (зниження) суми кредиторської заборгованості; ΔR_t – приріст (зниження) суми резервного і інших страхових фондів.

Чистий грошовий потік за інвестиційною діяльністю розраховується за формулою:

$$F_t^i = \text{Div}_t^+ - \Delta G_t,$$

де Div_t^+ – сума дивідендів (відсотків), одержаних підприємством по довгострокових інструментах інвестиційного портфеля;

ΔG_t – приріст (зниження) вартості основних фондів, нематеріальних активів, незавершеного будівництва і довгострокових фінансових інструментів інвестиційного портфеля підприємства.

За фінансовою діяльністю сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою фінансових ресурсів, повернутих із зовнішніх джерел, і сумою основного боргу, а також дивідендів (відсотків), що виплатять власникам підприємства. Чистий грошовий потік за фінансовою діяльністю розраховується за формулою:

$$F_t^f = \Delta Ak_t + \Delta I_t^d + \Delta I_t^k - Div_t^-,$$

де $-\Delta Ak_t$ – приріст (зниження) акціонерного капіталу (при додатковій емісії акцій); ΔI_t^d – приріст (зниження) суми довгострокових кредитів і позик; ΔI_t^k – приріст (зниження) суми короткострокових кредитів і позик; Div_t^- – сума дивідендів (відсотків), що виплатять власникам акціонерного суспільства (акціонерам) на вкладений капітал (акції, паї і т.п.).

Аналіз грошових потоків в абсолютному виразі повинен бути доповнений коефіцієнтним аналізом. Необхідність розробки методики аналізу грошових потоків підприємства продиктована тим, що вона є основою запобігання банкрутству суб'єкта господарювання і своєчасного виявлення ознак неплатоспроможності.

Висновки. Таким чином, в сучасних умовах необхідно доповнити діючі методики і підходи до оцінки платоспроможності підприємства, розглянутими вище показниками грошових потоків. Їх необхідно закріпити в офіційно діючих методиках аналізу на рівні Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України.

Література

1. Абрютина М.С., Грачев А.В. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учебно-практическое пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2004. – 272с.
2. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Пер. с англ. под ред. И.И. Елисеева. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 624 с.
3. Іонін Є.Є. Розв'язання питань методологічного обґрунтування понять “платоспроможність” і “ліквідність” // Фінанси та кредит. – 2004. – №6. – С. 30– 42.
4. Лігоненко Л., Ковальчук Г. Оцінка платоспроможності підприємства (методичні підходи) // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – №9. – С. 10-15.